

Pružanje podrške djeci iz jednoroditeljskih obitelji kroz upotrebu dramskih tehnika u grupnom radu

Romac, Petra

Undergraduate thesis / Završni rad

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Law / Sveučilište u Zagrebu, Pravni fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:199:387625>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-01-29**

Repository / Repozitorij:

[Repository Faculty of Law University of Zagreb](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
PRAVNI FAKULTET
STUDIJSKI CENTAR SOCIJALNOG RADA

Petra Romac

PRUŽANJE PODRŠKE DJECI IZ
JEDNORODITELJSKIH OBITELJI KROZ UPOTREBU
DRAMSKIH TEHNIKA U GRUPNOM RADU

ZAVRŠNI RAD

Zagreb, 2023.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
PRAVNI FAKULTET
STUDIJSKI CENTAR SOCIJALNOG RADA

Petra Romac

PRUŽANJE PODRŠKE DJECI IZ
JEDNORODITELJSKIH OBITELJI KROZ UPOTREBU
DRAMSKIH TEHNIKA U GRUPNOM RADU

ZAVRŠNI RAD

Mentor: prof.dr.sc. Slavica Blažeka Kokorić

Zagreb, 2023.

Zahvaljujem svojoj mentorici prof.dr.sc. Slavici Blažeki Kokorić na pomoći i savjetima tijekom pisanja ovog rada.

Veliko hvala mojoj mami koja je moja najveća podrška i oslonac tijekom mog obrazovanja.

Sadržaj

1. Uvod	1
2. Potrebe djece	3
3. Jednoroditeljske obitelji	4
3.1. <i>Potrebe djece iz jednoroditeljskih obitelji</i>	5
3.2. <i>Različiti oblici i izvori podrške za jednoroditeljske obitelji</i>	7
4. Savjetovanišni rad s djecom iz jednoroditeljskih obitelji	9
5. Korištenje dramskih metoda u grupnom savjetovanišnom radu s djecom iz jednoroditeljskih obitelji	11
6. Prikaz primjera upotrebe dramskih tehnika u grupnom susretu s djecom iz jednoroditeljskih obitelji	15
7. Zaključni osvrt na aktualno stanje i preporuke za daljnju primjenu dramskih metoda u grupnom radu s djecom u Hrvatskoj	20
8. Zaključak	22
9. Literatura	24

Pružanje podrške djeci iz jednoroditeljskih obitelji kroz upotrebu dramskih tehnika u grupnom radu

Sažetak:

Obiteljsko okruženje u kojem odrastaju djeca u značajnoj mjeri oblikuju njihove razvojne ishode. Djeca koja odrastaju u jednoroditeljskim obiteljima, zbog prisutnih različitih rizičnih okolnosti (npr. razvod braka, smrt roditelja, siromaštvo, nepoznavanje roditelja i sl.), mogu iskazivati specifične teškoće i potrebe za podrškom. Kako bi se prevenirali razvojni rizici kod ove ranjive skupine djece, važno je osigurati kvalitetne usluge podrške. Jedna od najpoznatijih usluga u socijalnom radu je usluga savjetovanja. Za djecu iz jednoroditeljskih obitelji može biti vrlo korisno uključivanje u grupni savjetovanišni rad. Cilj ovog rada je prikazati mogućnost primjene dramskih tehnika u grupnom savjetovanišnom radu s djecom iz jednoroditeljskih obitelji s ciljem pružanja podrške, poticanja razvoja otpornosti i jačanja zaštitnih čimbenika kod ove ranjive skupine djece. U radu su predstavljeni primjeri i prednosti korištenja različitih dramskih igara, vježbi i improvizacija te drugih dramskih tehnika u grupnom radu s djecom iz jednoroditeljskih obitelji. Zaključno, istaknute su preporuke za daljnji razvoj ovog područja profesionalne prakse.

Ključne riječi: jednoroditeljska obitelj, savjetovanišni rad, grupni rad, dramske tehnike

Providing support to children from single-parent families through the use of drama techniques in group work

Abstract:

The family environment in which children grow up significantly shapes their developmental outcomes. Children who grow up in single-parent families, due to various risky circumstances present (e.g. divorce, death of parents, poverty, ignorance of parents, etc.), may show specific difficulties and needs for support. To prevent developmental risks in this vulnerable group of children, it is important to provide quality support services. One of the most well-known services in social work is counseling. For children from single-parent families, it can be very useful to be involved in group counseling work. The aim of this paper is to show the possibility of applying drama techniques in group counseling work with children from single-parent families with the aim of providing support, encouraging the development of resilience and strengthening protective factors in this vulnerable group of children. The paper presents examples and advantages of using different drama games, exercises and improvisations and other drama techniques in group work with children from single-parent families. In conclusion, recommendations for the further development of this area of professional practice are highlighted.

Key words: single-parent family, counselling work, group work, drama techniques

Izjava o izvornosti

Ja, Petra Romac pod punom moralnom, materijalnom i kaznenom odgovornošću, izjavljujem da sam isključiva autorica završnog rada te da u radu nisu na nedozvoljeni način (bez pravilnog citiranja) korišteni dijelovi tuđih radova te da se prilikom izrade rada nisam koristila drugim izvorima do onih navedenih u radu.

Ime i prezime: Petra Romac

Datum: 29.06.2023.

1. Uvod

Kroz povijest se odnos društva prema djeci uvelike mijenjao, od drevnog Egipta, Mezopotamije i starog Rima kada su djeca bila smatrana potpunim vlasništvom roditelja, do danas kada se djeca smatraju posebno ranjivom skupinom u društvu čija prava se štite nizom zakonskih propisa i međunarodnih dokumenta, među kojima je najpoznatija Konvencija o pravima djeteta (1989). Prema članku 1. Konvencije o pravima djeteta (1989), djetetom se smatra svaka osoba mlađa od 18 godina, osim ako drugačije nije određeno drugim zakonom koji se primjenjuje na dijete. Kroz ratifikaciju navedenog dokumenta, sve zemlje potpisnice Konvencije među kojima je i Republika Hrvatska, obvezale su se štiti prava i dobrobit svakog djeteta.

Među pravima propisanim Konvencijom obuhvaćena su i prava djece u obitelji koja obuhvaćaju pravo djeteta da živi sa svojim roditeljima, pravo djeteta na odgoj, pravo djeteta na saznanje vlastitog podrijetla te pravo djeteta na razvoj (Hrabar, 1994).

U okviru navedenih prava navodi se da svako dijete ima pravo „da zna za svoje roditelje i da uživa njihovu skrb“ (Konvencija o pravima djeteta, 1989; 7/1.) te da „dijete koje je odvojeno od jednog ili oba roditelja redovito održava osobne ili neposredne odnose s oba roditelja ako se time ne ugrožava njegova dobrobit“ (Konvencija o pravima djeteta, 1989, 9/3.)

Maslowljeva hijerarhija potreba ističe da svaki čovjek ima potrebu postići svoj maksimum u životu tj. ispuniti potrebu za samoaktualizacijom koja se nalazi na vrhu hijerarhije potreba (Mathes, 1981). Kako bi kod osobe mogla biti zadovoljena krajnja potreba za samoaktualizacijom, prije toga trebaju biti zadovoljene primarne fiziološke potrebe koje se nalaze najniže na hijerarhiji potreba te socijalne potrebe za sigurnošću, pripadnošću i poštovanjem.

U zadovoljenju svojih bioloških i socijalnih potreba djeca su ovisna o svojoj okolini. Na koji način i u kojoj mjeri će biti zadovoljene dječje potrebe u ranoj razvojnoj dobi, najvećim dijelom ovisi o kvaliteti roditeljske skrbi za dijete.

Bowlby ističe da je za razvoj sigurne privrženosti u ranoj razvojnoj dobi djeteta presudan kvalitetan odnos djeteta s primarnim skrbnikom, tj. iskustvo djeteta da je

vrijedno ljubavi i pažnje i da će njegove potrebe biti pravovremeno ispunjene od strane odrasle osobe koja brine o djetetu (Bowlby, 1969; prema Ajduković i sur., 2006).

Stvaranje sigurne privrženosti u odnosu djeteta s primarnim skrbnikom kroz ranu razvojnu dob djeteta važno je za ispunjenje dječje potrebe za sigurnošću i pripadanjem, a dugoročno ono oblikuje i stilove privrženosti u bliskim interpersonalnim odnosima tijekom kasnijeg života djeteta (Bowlby, 1969; prema Ajduković i sur., 2006).

U razvojnoj dobi ranog djetinjstva mala djeca izražavaju potrebu za prisutnošću roditelja jednako kao i potrebu za hranom. Iskustvo odvajanja ili gubitka roditelja na dijete može ostaviti posljedice slične težoj psihološkoj traumi (Ajduković i sur., 2006).

Imajući u vidu važnost kvalitetne roditeljske skrbi u formiranju stilova privrženosti i u zadovoljenju svih razvojnih potreba djece, postavlja se pitanje što se događa s djecom koja odrastaju u jednoroditeljskim obiteljima, bez podrške jednog od roditelja?

Raboteg-Šarić i suradnici (2003) ističu da se samohrani roditelji i djeca koja odrastaju u jednoroditeljskim obiteljima susreću sa specifičnim poteškoćama te da je stoga potrebno pružiti im materijalnu, ali i psihosocijalnu pomoć i podršku. Djeca iz jednoroditeljskih obitelji koja odrastaju bez drugog roditelja čine posebno ranjivu skupinu djece za koju je važno osigurati dodatne izvore neformalne i formalne podrške.

U ovom radu naglasak će biti na prikazu mogućnosti implementacije dramskih metoda u grupni rad s djecom iz jednoroditeljskih obitelji. Dosadašnja istraživanja i iskustva iz prakse pokazuju da su dramske metode vrlo korisne u grupnom radu s različitim skupinama korisnika, jer potiču ekspresiju i prorađivanje emocija, grupnu interakciju i kohezivnost te jačanje samopoštovanja kod članova grupe (Blažeka Kokorić i sur., 2011).

U ovom radu bit će predstavljena mogućnost korištenja različitih dramskih igara, vježbi i improvizacija te drugih dramskih tehnika u grupnom radu s djecom iz jednoroditeljskih obitelji s ciljem pružanja podrške, poticanja razvoja otpornosti i jačanja zaštitnih čimbenika kod ove ranjive skupine djece.

2. Potrebe djece

Kao što je već rečeno u uvodu ovog rada, temeljna prava djece propisana su Konvencijom o pravima djeteta (1989). Konvencija o pravima djeteta različite potrebe djece kvalificira kao njihova specifična prava (Hrabar, 1994). Konvencija predstavlja jedan od najvažnijih i najistaknutijih pravnih izvora kojim se regulira zaštita djece. To je dokument Ujedinjenih naroda koji je potpisalo i ratificiralo 196 država, što govori u prilog tome da su navedena prava djece naširoko prepoznata i prihvaćena gotovo u cijelom svijetu.

Među temeljnim pravima djece propisanim Konvencijom o pravima djeteta (1989) navode se prava djeteta vezana uz obiteljski život u kojima se mogu prepoznati i temeljne potrebe sve djece koje trebaju biti ispunjene u obiteljskom okruženju: pravo djeteta da živi sa svojim roditeljima, pravo djeteta na odgoj, pravo djeteta na saznanje vlastitog podrijetla te pravo djeteta na razvoj (Hrabar, 1994). Ispunjenje navedenih prava i potreba djece trebalo bi biti omogućeno svakom djetetu, neovisno o odrastanju u različitim obiteljskim okolnostima i strukturama obitelji.

Kako bi djeca mogla uspješno rasti i razvijati se, važno je da imaju zadovoljene različite razvojne potrebe. Tako npr. Jusić (2006) naglašava da je za šestogodišnjake izuzetno važno da imaju ispunjenu potrebu za privrženosti s roditeljima, potrebu za igrom i raznodom, potrebu za dokazivanjem, potrebu za poštovanjem, potrebu za istraživanjem i radoznalošću, potrebu za pražnjenjem viška energije, potrebu za ljubavlju i nježnošću te potrebu za razgovorom (Jusić, 2006). Spomenute potrebe djeca zadovoljavaju u interakciji sa svojom okolinom, u odnosima unutar obitelji, s vršnjacima i odgajateljima u predškolskim ustanovama te kroz njihovu međusobnu suradnju (Jusić, 2006).

Na sličan način Anđelković i suradnici (2012) na temelju svog istraživanja zaključuju da su temeljne i najzastupljenije potrebe kod sve djece potreba za nježnošću i pažnjom, potreba za povjerenjem, potreba za sigurnošću i bliskošću, potreba za razvojem autonomije, potreba za druženjem i bliskošću te potreba za jasno definiranim pravilima (Anđelković i sur., 2012).

Teorija privrženosti (Bowbly, 1969; prema Ajduković i sur., 2006) ističe da je za ispunjenje dječje potrebe za sigurnošću i bliskošću presudna kvaliteta roditeljske skrbi i odnosa djeteta s primarnim skrbnikom u ranoj razvojnoj dobi djeteta. Ukoliko dijete ima priliku odrastati u poticajnom obiteljskom okruženju koja mu osigurava potporu i emocionalnu podršku, vjerojatnije je da će razviti siguran stil privrženost (Aldgate i sur., 2006).

Također važno je naglasiti da je za razvoj sigurne privrženosti kod djeteta bitna kvaliteta odnosa djeteta s oba roditelja. Naime, iako se u ranim istraživanjima privrženost povezivala isključivo uz odnos djeteta s majkom kao primarnim skrbnikom, u novije vrijeme ističe se i važnost odnosa djeteta s ocem te utjecaj tog odnosa na razvoj privrženosti kod djeteta tijekom njegovog odrastanja (Ajduković i sur., 2006).

Postoje različite okolnosti zbog kojih dijete može tijekom svog odrastanja biti odvojeno od jednog roditelja te spriječeno razvijati odnos privrženosti s tim roditeljem. Odvajanje djeteta od roditelja može biti privremeno ili trajno, a najčešće se javlja u situacijama razvoda braka ili smrti roditelja, odlaska roditelja na dugotrajno liječenje, odsustva roditelja radi izdržavanja kazne zatvora, odlaska na rad u inozemstvo i slično. U tim okolnostima dijete nerijetko stvara nerazriješen odnos prema odsutnom roditelju, a prema drugom roditelju s kojim nastavlja živjeti razvija intenzivnu privrženost, što dugoročno može negativno utjecati na razvoj nesigurne privrženosti djeteta u njegovoj odrasloj dobi (Ajduković i sur., 2006). S obzirom da je privrženost kod djeteta povezana s potrebom za sigurnošću i bliskošću, podrškom i pažnjom, postavlja se pitanje jesu li i na koji način zadovoljene navedene potrebe kod djece koja su privremeno ili trajno odvojena od jednog od roditelja te imaju li priliku razvijati privrženost samo s jednim od roditeljem.

3. Jednoroditeljske obitelji

Jednoroditeljske obitelji su jedan od oblika suvremenih obitelji koju čine roditelj i njegovo jedno ili više djece. Prema podacima Eurostata (2020) udio jednoroditeljskih obitelji u zemljama EU uvelike se razlikuje. U Republici Hrvatskoj on iznosi 5%, što

je u usporedbi s ostalim zemljama Europske unije značajno manje jer primjerice u Danskoj živi čak 29% jednoroditeljskih obitelji (Eurostat, 2020). Smatra se da u zemljama EU otprilike 14% kućanstava s djecom (7,8 milijuna kućanstava) čine kućanstava u kojima djeca žive samo s jednim roditeljem (Eurostat, 2020).

U jednoroditeljskim obiteljima djeca odrastaju najčešće uz samohranog roditelja „koji samostalno, bez uključenosti drugog roditelja skrbi o djeci. Najčešći razlozi su za to smrt drugog roditelja, razvod ili izvanbračna trudnoća“ (Raboteg-Šarić i sur., 2003:34). Osim navedenih razloga jednoroditeljske obitelji mogu nastati i u situaciji kada jedan roditelj privremeno ili djelomično samostalno skrbi o djetetu (Raboteg-Šarić i sur., 2003). Tu je najčešće riječ o situacijama kada je drugi roditelj fizički odsutan, no djelomično sudjeluje u skrbi za dijete (npr. u financijskoj skrbi). To mogu biti i okolnosti odvojenog života radi obavljanja posla u drugoj državi, pri čemu odsutni roditelj nije u mogućnosti biti ravnopravno uključen u svakodnevnu skrb i odgoj djeteta te zbog dugotrajne odsutnosti otežano ostvaruje odnos privrženosti s djetetom.

Ovisno o uzrocima nastanka, jednoroditeljske obitelji se susreću sa specifičnim teškoćama (McKerny i Price, 1994; prema Grozdanić, 2000) te im je često potrebna materijalna, emocionalna i socijalna podrška (Raboteg-Šarić i sur., 2003). Kako bi se prevenirali razvojni rizici kod ove ranjive skupine djece (Wassong, 2020), važno je osigurati različite usluge podrške za jednoroditeljske obitelji (Raboteg-Šarić i sur., 2003).

3.1. Potrebe djece iz jednoroditeljskih obitelji

Kvalitetne usluge podrške djeci iz jednoroditeljskih obitelji trebaju se bazirati na kvalitetnoj procjeni potreba. Stoga se postavlja pitanje imaju li djeca iz jednoroditeljskih obitelji neke dodatne potrebe u odnosu na djecu koja odrastaju s oba roditelja. Smjernice za odgovor na ovo pitanje možemo pronaći u usporedbi rezultata prethodno navedenog istraživanja o potrebama šestogodišnje djece autorice Jusić (2006), s istraživanjem koje je provela autorica Wanat (1992) na djeci sedmih i osmih razreda osnovne škole koja odrastaju u jednoroditeljskim obiteljima. Usporedba

rezultata navedenih istraživanja pokazuje da postoje brojne zajedničke potrebe djece iz obje promatrane skupine, no istovremeno kod djece iz jednoroditeljskih obitelji uočene su naglašene potrebe za stabilnom strukturom, potrebe za prihvaćanjem od strane drugih bez stigmatizirajući stavova, potreba za pažnjom od strane odraslih te potreba za većom uključenošću samohranog roditelja u život djeteta (Wanat, 1992).

Također, utvrđene su i različite potrebe djece s obzirom na različite razloge nastanka jednoroditeljske obitelji.

Ukoliko je jednoroditeljska obitelj nastala kao posljedica razvoda braka roditelja, kod djece se javlja potreba za podrškom od strane treće osobe, najčešće stručnjaka, od kojih djeca očekuju da će uputiti njihove roditelje na to što samu djecu najviše smeta u procesu razvoda. Na primjer, djeca razvedenih roditelja imaju potrebu da njihovi roditelji međusobno komuniciraju bez da uvlače njih u svoje sukobe te da oba roditelja sudjeluju u njima bitnim životnim događajima (Pavlović, 2018).

Ukoliko je jednoroditeljska obitelj nastala kao posljedica smrti drugog roditelja, djetetove potrebe se uvelike razlikuju od situacije razvoda braka. Npr. nakon razvoda dijete može pokazivati ljutnju prema roditelju koji je napustio obitelj, dok nakon smrti roditelja dijete obično idealizira umrlog roditelja (Grozđanić, 2000). Potreba koja se javlja kod djeteta u situaciji gubitka roditelja vezana je prije svega uz potrebu za podrškom u procesu tugovanja. Naime, gubitak roditelja je nenadoknadiv, stresan i izrazito bolan događaj u životu djeteta te kao takav može izazvati različite psihološke posljedice. Stoga je važno da dijete ima potporu i podršku od drugog roditelja, bliskih osoba iz okoline i stručnjaka (Grozđanić, 2000).

Ukoliko je uzrok nastajanja jednoroditeljske obitelji izvanbračna trudnoća te dijete odrasta u obitelji sa samohranom majkom i ne poznaje ili uopće nema nikakav kontakt s ocem, takve situacije mogu dovesti kod djeteta do pojave različitih emocionalnih poteškoća, kao što je manjak samopouzdanja, tjeskoba te prenaplašena potreba za ljubavlju i nježnošću (Lamb, 2004; prema Medved, 2017). Djetetu je najčešće potrebna podrška bliskih osoba iz okoline i stručnjaka, kako bi ojačalo svoje samopouzdanje i prevladalo teškoće koje proizlaze iz doživljaja odbačenosti ili nedostatka saznanja o drugom roditelju, što može kasnije u životu biti otežavajući čimbenik za sklapanje bliskih odnosa.

Iz svega navedenog vidljivo je da se potrebe djece koja odrastaju u jednoroditeljskim obiteljima mogu razlikovati ovisno o razlogu nastanka jednoroditeljske obitelji, no unatoč tome sva djeca imaju jednu zajedničku potrebu, a to je potreba za podrškom.

3.2. Različiti oblici i izvori podrške za jednoroditeljske obitelji

Kada je riječ o različitim izvorima podrške na koje se mogu osloniti jednoroditeljske obitelji, u literaturi se obično spominje podjela na formalne i neformalne izvore podrške. Pri tome se formalna podrška odnosi na podršku od strane institucija i tu najčešće spadaju različiti oblici materijalne pomoći, ali i psihosocijalne pomoći. S druge strane neformalna se podrška odnosi na podršku od strane osoba iz socijalne mreže koje obično pružaju emocionalnu ili praktičnu podršku članovima jednoroditeljskih obitelji (Pećnik i Raboteg-Šarić, 2004).

Roditeljima i djeci iz jednoroditeljskih obitelji mogu biti u većoj ili manjoj mjeri dostupni različiti oblici podrške iz formalni i neformalnih izvora. Istraživanje Dobrotić i suradnika (2015) pokazalo je da roditelji iz jednoroditeljskih obitelji najčešće moraju sami tražiti neke oblike podrške za svoju djecu u školi, da se podrška najčešće temelji na pomoći u učenju i na razgovoru stručnih djelatnika škole s djecom, te da roditelji smatraju takvu podršku kvalitetnom (Dobrotić i sur., 2015).

Nadalje, istraživanje Raboteg-Šarić i suradnika (2003) ukazalo je na zanimljiv podatak da unatoč ekonomskim teškoćama roditelji iz jednoroditeljskih obitelji iskazuju čak veću potrebu za psihosocijalnom pomoći, nego za materijalnom pomoći (Raboteg-Šarić i sur., 2003).

Djeca iz jednoroditeljskih obitelji obično dobivaju podršku unutar odgojno-obrazovne ustanove koju pohađaju (vrtić ili škola) te od osoba iz svoje socijalne mreže. Socijalna mreža djeteta razlikuje se uvelike ovisno o dobi djeteta. Kod mlađe djece ona se najčešće isprepliće sa socijalnom mrežom njihovog roditelja te uključuje širu obitelj (najviše bake i djedove) i obiteljske prijatelje. Kako dijete raste, tako razvija svoju socijalnu mrežu te se ona razlikuje od one koje ima njegov roditelj. Djetetova socijalna mreža uključuje širu obitelj te njegove osobne prijatelje, kolege i ostale njemu važne osobe u životu. Pri tome je važno naglasiti da osobe koje čine socijalnu mrežu djeteta,

ne moraju biti i izvori socijalne podrške za dijete. Dakle, između pojmova socijalne mreže i socijalne podrške postoji velika razlika. Prema Milić Babić (2019) pojam socijalne mreže ukazuje na međusobnu povezanost, strukturu i vrstu interakcije između članova mreže i pojedinca, dok s druge strane socijalna podrška ukazuje na kvalitetu tih interakcija, odnosno na dostupnost različitih izvora formalne i neformalne podrške, ali i na psihološko stanje pojedinca, odnosno njegovu spremnost za primanje određene podrške u nekom trenutku (Milić Babić, 2019).

Dostupnost različitih izvora i oblika podrške za jednoroditeljske obitelji posebno je važna u situacijama suočavanja s različitim izvorima stresa i teškoća. Kako bi jednoroditeljske obitelji mogle razviti svoj kapacitet za obiteljsku otpornost, važno je da raspolazu resursima obiteljske podrške, podrške iz okoline te institucijske podrške (Berc, 2012).

Međusobna obiteljska podrška odnosi se na međusobno razumijevanje i pružanje potpore i podrške u nošenju s nekim stresnim događajem unutar same obitelji. Na primjer, kod jednoroditeljskih obitelji to je podrška koju roditelj pruža djetetu i dijete roditelju, ovisno o djetetovoj dobi. Ova vrsta podrške smatra se bitnom za prevladavanje kriznih i stresnih situacija u obitelji te značajno doprinosi razvoju otpornosti kod pojedinaca i cijele obitelji (Berc, 2012).

Podrška iz okoline podrazumijeva sličnu vrstu neformalne podrške koja se dobiva od drugih bliskih osoba iz okoline, npr. od prijatelja, šire obitelji ili osoba od povjerenja u školskom ili poslovnom okruženju (Berc, 2012).

Institucijska (formalna) podrška obuhvaća podršku stručnjaka, koja može biti na raspolaganju jednoroditeljskim obiteljima kroz djelovanje institucija, udruga ili drugih pružatelja usluga iz lokalne zajednice. Kroz takvu vrstu podrške, socijalni radnici i drugi stručnjaci pomažućih profesija, pomažu obiteljima da ojačaju svoje zaštitne čimbenike i prevladaju životne teškoće (Berc, 2012).

Kvalitetna podrška stručnjaka posebno je važna u radu s različitim ranjivim skupinama u društvu, pa tako i u grupnom radu s djecom iz jednoroditeljskih obitelji. Pružanje različitih oblika podrške od strane socijalnih radnika i drugih stručnjaka pomažućih profesija bitno je kako bi se pravovremeno smanjili rizici i ojačali čimbenici zaštite,

što između ostalog uključuje podršku u procesu suočavanja s gubicima, rad na jačanju samopouzdanja te izgradnji pozitivne slike o sebi kod djece koja odrastaju u obiteljima bez prisutnosti jednog od roditelja.

4. Savjetovani rad s djecom iz jednoroditeljskih obitelji

Jedna od najpoznatijih i najrasprostranjenijih usluga psihosocijalne pomoći koju pružaju socijalni radnici i stručnjaci drugih pomažućih profesija je usluga savjetovanja. Savjetovanje se može definirati kao „metoda u radu sa svim dobnim skupinama čiji je osnovni cilj pružanje profesionalne pomoći pojedincima, grupama ili organizacijama u svakodnevnim životnim situacijama, u kojima se, bilo zbog pritiska iz okoline, bilo zbog vlastitih problema, otežano snalaze“ (Petz, 2005; prema Pezerović i Milić Babić, 2016: 368).

Zakon o socijalnoj skrbi (NN 18/2022) u članku 83. propisuje da je „*psihosocijalno savjetovanje usluga kojom stručna osoba u neposrednom kontaktu, posebnim stručnim postupcima i aktivnostima pomaže korisniku otkloniti teškoće u funkcioniranju u različitim područjima života s naglaskom na ponašajne, emocionalne, interpersonalne, socijalne, obrazovne, razvojne i organizacijske aspekte života. Psihosocijalno savjetovanje temelji se na terapijskom odnosu i procesu tijekom kojega se radi na smanjivanju aktualnih teškoća i pronalaženju najboljeg rješenja ili prevladavanju kriznih situacija u skladu s potrebama korisnika. Usluga psihosocijalnog savjetovanja obuhvaća intenzivan individualni i/ili grupni rad s korisnikom i/ili članovima njegove obitelji.*“

Nelson-Jones (2007) ističe da je krajnji cilj savjetovanja pomoći osobi da dođe do samopomoći.

U radu s djecom koja odrastaju u jednoroditeljskim obiteljima može se koristiti individualno, obiteljsko ili grupno savjetovanje. Koji oblik rada će biti najprimjereniji, ovisi o potrebama korisnika te specifičnim ciljevima koji se žele postići u radu s djecom.

Kao što je već ranije navedeno, djeca koja odrastaju u jednoroditeljskim obiteljima, imaju izraženu potrebu za podrškom odraslih osoba te prihvaćanjem od strane okoline bez predrasuda i izdvajanja od druge djece koja žive u dvoroditeljskim obiteljima. Poznato je da se djeca koja odrastaju u jednoroditeljskim obiteljima češće susreću s dječjim siromaštvom (Pećnik i Raboteg-Šarić, 2004), što dodatno može negativno utjecati na njihovo samopoštovanje, sliku o sebi i osjećaj manje vrijednosti u odnosu na drugu djecu.

Također, treba istaknuti da, bilo da se radi o razvodu ili smrti roditelja kao razlogu nastanka jednoroditeljske obitelji, očekivano je da djeca u takvim situacijama prolaze kroz proces tugovanja te im je stoga važno pomoći da se kroz savjetovani rad lakše suoče s nizom teških emocija i gubitaka te da se lakše prilagode na nove životne okolnosti.

Svi navedeni rizici mogu opterećivati djecu iz jednoroditeljskih obitelji u njihovom odrastanju te stoga djeca mogu biti upućena od strane stručnjaka ili roditelja u savjetovani rad. U individualnom savjetovani radu savjetovatelj je usmjeren na podršku djetetu da izrazi svoje emocije i sve što ga muči te da u savjetovatelju osjeti osobu od povjerenja koja mu je voljna pomoći i pružiti mu podršku (Pezerović i Milić Babić, 2016).

Nakon početnog individualnog savjetovanja, za djecu iz jednoroditeljskih obitelji može biti vrlo korisno i uključivanje u grupni rad kojem je svrha dijeljenje iskustva i osjećaja zajedništva s drugom djecom koja imaju slične probleme te jačanje njihovih kapaciteta za prevladavanje različitih teškoća uz pomoć grupe te vođenjem grupnih procesa od strane savjetovatelja (Pezerović i Milić Babić, 2016).

Grupni savjetovani rad se definira kao grupa u kojoj „članovi sudjeluju radi dobivanja stručne pomoći i podrške u rješavanju određenih osobnih i socijalnih problema, radi uspješnog suočavanja sa životnim poteškoćama te razvijanja znanja i vještina važnih za razumijevanje samih sebe, drugih ljudi i zajednice u kojoj žive“ (Ajduković, 1997: 9).

Grupni savjetovani rad može biti jako koristan za djecu iz jednoroditeljskih obitelji jer omogućava članovima grupe da dožive osjećaj zajedništva i grupne podrške. S

obzirom da se grupne interakcije odvijaju uz profesionalno vođenje savjetovatelja, u takvom sigurnom okruženju djeca se mogu osloniti na savjetovatelja kao osobu od povjerenja. Istovremeno kroz grupni savjetovanišni rad djeca imaju prilike povezati se sa svojim vršnjacima s kojima dijele slična životna iskustva te tako mogu lakše izraziti svoje misli i osjećaje te pružati jedni drugima podršku u suočavanju s različitim životnim poteškoćama. Ajduković (1997) ističe da grupna interakcija omogućava članovima grupe da nauče puno o sebi upravo kroz promatranje drugih članova grupe.

Kada je riječ o djeci iz jednoroditeljskih obitelji, ne smije se zaboraviti da ova ranjiva skupina djece ima posebno izraženu potrebu za prihvaćanjem, kako od vršnjaka, tako i od odraslih osoba. Stoga uključivanje djece u grupni savjetovanišni rad može biti izuzetno koristan način za kvalitetno ispunjenje tih potreba. Uz to, Pezerović i Milić Babić (2016) navode da grupni savjetovanišni rad s djecom može pomoći djeci u suočavanju s teškim emocijama i iskustvima, u postizanju boljeg školskog uspjeha i integraciji u školsko okruženje te da može doprinijeti jačanju socijalne mreže djece i prevenciji pojave psihičkih teškoća (Pezerović i Milić Babić, 2016).

Korisnost od grupnog savjetovanišnog rada ogleda se i u njegovoj ekonomičnosti te činjenici da savjetovatelj može na taj način u isto vrijeme raditi s većim brojem korisnika, što znači da istovremeno više djece može dobiti ovakav oblik psihosocijalne pomoći (Ajduković, 1997). Ovo je posebice važno kada se uzme u obzir prisutni problem nedovoljne dostupnosti usluga podrške i premalog broja stručnjaka koji rade s djecom u području mentalnog zdravlja.

5. Korištenje dramskih metoda u grupnom savjetovanišnom radu s djecom iz jednoroditeljskih obitelji

Kako bi se mogli postići pozitivni učinci u grupnom savjetovanišnom radu s djecom i mladima, bitno je da savjetovatelj primjenjuje aktivnosti i načine rada prilagođene dobi, interesima i potrebama djece koja su uključena u grupni rad.

U grupnom radu s djecom i mladima mogu se koristiti različite dramske metode i tehnike rada jer one imaju brojne pozitivne socijalizacijske i terapijske učinke na djecu (Janković i sur., 2000). Dramski rad s djecom i mladima usmjeren je na procese koji

se događaju unutar pojedinca, ali i cijele grupe, te se stoga smatra vrlo korisnim načinom rada koji se može primjenjivati unutar grupa za podršku, rast i razvoj.

Korištenje dramskih metoda i tehnika vrlo je važno u radu s djecom i mladima koji se susreću s različitim rizicima u svom odrastanju pa tako i u grupnom savjetovanišnom radu s djecom iz jednoroditeljskih obitelji. Naime, dramske tehnike i metode rada pomažu u jačanju samopoštovanja, u izgradnji otpornosti, promjeni stavova, razvijanju pozitivne slike o sebi, prevladavanja različitih strahova te razvijanja tolerancije i poštovanja, kako prema sebi, tako i prema drugima (Blažeka, 2002). Dramske tehnike su se pokazale posebno korisnim u radu s djecom koja se susreću s različitim rizicima u svom odrastanju jer kroz njih djeca jačaju svoje osobne kapacitete, komunikacijske vještine te sposobnosti konstruktivnog nošenja s problemskim situacijama, što je izuzetno važno za postizanje kvalitetnijih razvojnih ishoda kod navedene skupine djece (Blažeka, 2002).

Za djecu iz jednoroditeljskih obitelji važno je da kroz grupni savjetovanišni rad dožive podršku od vršnjaka i drugih odraslih osoba, te da rade na jačanju pozitivne slike o sebi. Primjenom dramskih tehnika u grupom savjetovanišnom radu otvara se prostor da kroz dramsko izražavanje djeca izraze svoje emocije i iskustva kroz različite dramske uloge i zamišljene dramske situacije. Primjenom različitih dramskih tehnika stručnjak može dobiti uvid u to kako različita iskustva i događaji koje je dijete doživjelo odrastanjem u jednoroditeljskoj obitelji utječu na njegovo funkcioniranje te cjelokupni razvoj. Ta dramska tehnika naziva se model utjelovljenja-projeksijske-uloge, u kojem se kroz dramsko izražavanje djeteta zapravo projicira njegov fizički, socijalni, emocionalni i kognitivni razvoj (Jennings, 1995; prema Jarman, 2013).

Nadalje, kroz dramsko izražavanje u savjetovanišnom grupnom radu djeca iz jednoroditeljskih obitelji imaju prilike razviti komunikacijske i druge socijalne vještine, kao i vježbati zauzimati se za sebe u situacijama kada je to potrebno (Hercigonja Salamoni i Rendulić, 2017).

Osim što dramske tehnike omogućuju kvalitetniju prorađu nekih unutarnjih stanja i ekspresiju osjećaja kod djece, one čine savjetovanišni grupni rad i zabavnijim i dinamičnijim te doprinose stvaranju pozitivnog ozračja u grupi.

Dramske tehnike koje se primjenjuju u radu s određenom grupom moraju biti prilagođene prvenstveno obilježjima grupe s kojom se radi, a to su dob, spol, emocionalno stanje te interesi djece koja pohađaju savjetovani grupni rad. Na primjer, djeci predškolskog uzrasta ne mogu se ponuditi iste dramske tehnike kao i adolescentima jer će neke dramske tehnike biti za njih kognitivno prezahtjevne. Isto tako, pri izboru dramskih tehnika treba voditi računa u kojoj fazi rada s grupom će se pojedine tehnike primjenjivati. Npr. različite tehnike bit će primjerene za početnu fazu međusobnog upoznavanja članova grupe, za razliku od tehnika koje se koriste za dublju prorađu osobnih iskustava i ekspresiju emocija, a koje se mogu primjenjivati tek u fazi zrelosti grupe kada je stvorena atmosfera povjerenja u grupi. Zbog toga je jako važno da stručnjaci koji se bave ovim područjem dobro poznaju što više dramskih tehnika te imaju iskustvo, kreativnost i znanje koje dramske tehnike izabrat i kako ih prilagoditi potrebama određene skupine djece i mladih s kojima rade.

Dramskih tehnika ima mnogo, a one najpoznatije i najčešće korištene su različite dramske igre, vježbe i improvizacije. Kroz primjenu ovih tehnika se potiče bolji razvoj komunikacijskih vještina, koncentracije, pamćenja, suradnje, aktivnog slušanja, pažnje te koordinacije pokreta, misli i govora (Janković i sur., 2000).

Dramske igre su najmanje zahtjevne dramske tehnike, obično kraćeg trajanja te su kao takve osobito korisne u radu s mlađom djecom. Tijekom jednog grupnog susreta s djecom moguće je primijeniti više dramskih igri no one moraju biti logično povezane te usklađene s potrebama djece, s ciljem koji se želi postići u radu s djecom te fazom grupnog procesa.

Stoga voditelj grupe treba prije svakog grupnog susreta pažljivo osmisliti koje dramske tehnike bi bilo najprimjerenije koristiti s određenom grupom u određenoj fazi. No pri tome je važno da prilikom provedbe planiranih aktivnosti voditelj zadrži otvoren prostor za prilagodbu planova aktualnim potrebama članova grupe i grupnim procesima.

Primjerice, jedna od često korištenih dramska tehnika je vođena fantazija koja se može izvoditi sa ili bez kretanja. Mnogi korisnici ju često ne doživljaju kao dramsku metodu, jer se njome pokušava osvijestiti „unutarnjeg sebe“ te samoanalizirati i analizirati svoje, ali i tuđe osjećaje, doživljaje i iskustva (Janković i sur., 2000). Tehnika se

temelji na nekoj priči koju voditelj ispriča članovima grupe te ih na taj način uvodi u neki „zamišljeni svijet“ (npr. zamišljeni put na vrh planine). Članovi grupe sudjeluju u kreiranju zamišljenog svijeta tako da se aktivno uključuju u taj proces kroz kognitivan aspekt (zamišljanjem situacije), emocionalan način (proživljavanjem emocija vezanih uz zamišljeno iskustvo), a nekad i kroz fizički način (pokretima pantomime ili slično fizički ulaze u uloge). Na kraju vođene fantazije sudionici obično izražavaju verbalno ili neverbalno (npr. crtanjem) svoje doživljaje s putovanja „zamišljenim svijetom“ te tako dolaze do uvida u svoje dublje osjećaje i potrebe te dijele svoja iskustava s grupom. Temu vođene fantazije je važno prilagoditi cilju susreta, dobi djece i sadržaju koji im je blizak i zanimljiv (Janković i sur., 2000).

U savjetovališnom grupnom radu s djecom mogu se koristiti i druge dramske tehnike poput stvaranja ili mijenjanja ishoda priče, oblikovanje zamišljenog prostora, izrađivanje zajedničkog teksta ili crteža, pantomime, ulaska u ulogu protagonista priče kroz tehniku „vrući stolac“, scensko uprizorenje, različite vrste unutarnjih monologa i dijaloga, zamjena uloga, voditelj u ulozi i slično (Janković i sur., 2000).

Sve navedene tehnike mogu se koristiti u radu s djecom iz jednoroditeljskih obitelji kako bi se potaklo na ekspresiju unutarnjih doživljaja, na bolje upoznavanje sebe i povezivanje s drugim članovima te izgradnju kohezivnosti unutar grupe.

Složenije dramske metode i tehnike koje se koriste u procesnoj drami nerijetko zahtijevaju dublju slojevitú analizu, usmjerenost sudionika za promišljanje i zaključivanje o uzročno-posljedičnim vezama između dramskih događanja i slično te su kao takve primjerenije za rad s djecom starije dobne skupine. Ovdje treba napomenuti da se procesna drama može koristiti i u grupnom radu s mlađim dobnim skupinama djece, no tada očekivani efekt primjene određenih tehnika, tj. cilj koji se želi postići u radu s djecom, treba prilagoditi razvojnoj dobi djece. Zaključno treba reći da bez obzira s kojom dobnom skupinom djece se primjenjuje određena dramska tehnika, kroz dramsko izražavanje sva djeca dobivaju priliku razvijati se fizički, psihički i socijalno te jačati svoje osobne snage i vještine koje će im pomoći tijekom odrastanja (Janković i sur., 2000).

Također, važno je istaknuti da se kod primjene dramskih tehnika u savjetovališnom radu s djecom (posebice s adolescentima) stručnjaci mogu susreti s početnim otporima.

To je posebice očekivano kod djece koja imaju narušenu sliku o sebi i niži stupanj samopouzdanja te osjećaju strah od dramskog izražavanja, tj. boje se izloženosti pred grupom. Kako bi se prevladali početni otpori, važno je da savjetovatelj zna prepoznati i kanalizirati grupne procese na način da najprije izgradi atmosferu povezanosti između članova grupe, osjećaj povjerenja i prihvaćenosti u grupi te da postepeno uvodi članove grupe u dramske metode rada, primjenjujući najprije manje zahtjevne dramske tehnike koje ne izlažu pojedince nelagodi, već potiču grupnu dinamiku te pozitivnu, opuštenu atmosferu u grupi.

Dakle, poželjno je najprije krenuti s jednostavnijim dramskim vježbama i igrama koje pretežno služe za zagrijavanje i upoznavanje, a onda se kasnije mogu primjenjivati i složenije dramske tehnike koje su usmjerene na slojevitu, dublju analizu različitih tema te potiču dijeljenje osobnih iskustva i osjećaja između sudionika grupe. Savjetovatelj treba vodi računa da se sva djeca u grupi osjećaju ugodno, a ukoliko dođe do ekspresije teških iskustva i emocija koja zahtijevaju intenzivniju profesionalnu podršku, važno je omogućiti takvim članovima grupe dodatan individualan savjetovaleški rad. Također, važno je da savjetovatelj svoj jezik i pristup prilagodi dobi djece te da u savjetovalešnom radu s djecom primjenjuje etička načela koja vrijede i za druge skupine korisnika (čuvanje povjerljivosti podataka i informacija, aktivno slušanje itd.) (Nelson-Jones, 2007).

6. Prikaz primjera upotrebe dramskih tehnika u grupnom susretu s djecom iz jednoroditeljskih obitelji

U ovom poglavlju bit će predstavljeno nekoliko primjera moguće upotrebe dramskih tehnika u grupnom radu s djecom iz jednoroditeljskih obitelji kroz jedan grupni susret. Predviđeno je da grupa obuhvaća 10-12 djece iz jednoroditeljskih obitelji u dobi od 9 do 11 godina (3. i 4. razred osnovne škole). Grupa je zatvorena kako se ne bi narušavala povjerljivost i kohezivnost članova grupe. Radi se o drugom susretu grupe. Na prošlom susretu članovi grupe su se prvi put upoznali i sklopili diskrecijski ugovor. Na ovom susretu nastavljaju se bolje upoznavati i međusobno povezivati stvarajući postepeno povjerenje u grupu. Ostvarenje ciljeva u ovoj fazi rada je važno kako bi u kasnijim

fazama članovi grupe bili spremni otvoreno dijeliti svoje emocije i iskustva u grupi, te kako bi se stvorila što bolja grupna kohezija koja je potrebna za uspješni savjetovani rad.

Predviđeno trajanje svakog grupnog susreta je 90 minuta. Vremenski okvir trajanja grupe određen je u skladu s razvojnom dobi djece i procjenom u kojem vremenskom okviru djeca mogu održati koncentraciju i istovremeno sudjelovati bez požurivanja u svim predviđenim grupnim aktivnostima.

Za provedbu ovog grupnog susreta potrebno je osigurati sljedeći potreban pribor i materijale: hamer papiri, zvučnici za puštanje glazbe, mobitel ili drugi nosač zvuka, kolaž papir u različitim bojama, papir i kemijske olovke, bomboni različitih okusa, stolice i jedan stol, grickalice, voda i sok za osvježenje tijekom pauze.

Predviđeni tijek aktivnosti i rada s grupom bit će predstavljen kroz tri faze: faza zagrijavanja, središnja faza i faza integracije.

Na početku susreta *u fazi zagrijavanja* suvoditelji pozdravljaju svu djecu te ih pozivaju da sjednu na stolice složene u krugu, pri čemu suvoditelji zauzimaju mjesta u krugu tako da sjede jedan nasuprot drugoga. Nakon toga suvoditelji stavljaju na pod prostorije u sredini kruga kolaž papire različitih boja te pozivaju djecu da odaberu boju kolaža koja najbolje opisuje njihov današnji dan te da u nekoliko riječi opišu zašto su odabrali određenu boju, tj. na koji način ona opisuje njihov dan. Kroz ovu aktivnost djeca imaju prilike na spontan način izraziti aktualne doživljaje iz današnjeg dana i osjećaje koje su donijeli sa sobom u grupu. Pri tome je važno da imaju prostor slobode koliko i što žele podijeliti s grupom. Ukoliko bilo koji član grupe podijeli s grupom neko emocionalno teško ili uznemirujuće iskustvo, suvoditelji trebaju ostaviti dovoljno vremena za ventiliranje emocija i pružanje grupne podrške toj osobi ili je po potrebi mogu usmjeriti na uključivanje u dodatni individualni savjetovani rad. Predviđeno trajanje ove uvodne aktivnosti je oko 10 minuta.

Nakon dijeljenja međusobnih iskustva i raspoloženja s kojima su članovi grupe došli na ovaj susret, prelazi se na sljedeću aktivnost u fazi zagrijavanja, a to je dramska igra „Žabe u bari“. U igru se uključuju sva djeca na način da jedno dijete dobrovoljac preuzima na sebe ulogu krokodila, a ostala djeca ulaze u ulogu žaba u bari. Suvoditelji

pripremaju prostor za igru tako da na pod prostorije poslože nekoliko hamer papira, čiji ukupan broj mora biti značajno manji od ukupnog broja djece. Suvoditelji objašnjavaju djeci da hamer papiri predstavljaju lopoče u zamišljenoj bari, dok pod prostorije predstavlja samu baru u kojoj plivaju žabe i u kojoj spava jedan krokodil. Žabe mogu biti opuštenije jer krokodil spava sve dok traje glazba koju pušta suvoditelj. Djeca dobivaju zadatak da uđu u svoje uloge te da se lagano kreću prostorijom i kreću sve dok traje glazba. Dok jedan suvoditelj pušta glazbu, drugi suvoditelj može potaknuti kod djece opušteniju atmosferu i uvjerljivo igranje uloga tako da sam uđe u ulogu žabe. Na znak suvoditelja koji odjednom zaustavlja glazbu, dijete u ulozi krokodila dobiva zadatak ustati i pokušati uhvatiti što više žaba. Žabe se mogu spasiti od krokodila jedino tako da skoče na lopoč pri čemu, ukoliko žele pomoći jedan drugome, na isti lopoč može stati više žaba. Ako dijete koje je krokodil dotakne neko dijete koje je žaba prije nego ono stane na lopoč, ono se također pretvara u krokodila. Igra se nastavlja sve dok ne ostane samo jedno dijete u ulozi žabe i tada je to dijete pobjednik igre. Igra se može ponoviti više puta pri čemu se doživljaj napetosti pojačava kroz veću zahtjevnost zadatka. Naime, prije ponovnog puštanja glazbe suvoditelj može smanjiti broj hamer papir na podu prostorije ili ih presaviti na pola kako bi površina lopoča bila sve manja i samim time igra sve izazovnije. Na kraju igre svi članovi grupe sjednu u krug te suvoditelji pokreću kratki razgovor s grupom oko proživljenih osjećaja i iskustava u različitim ulogama tijekom igre. Djeci pojašnjavaju da ulogu krokodila možemo svi zamisliti kao nešto čega se bojimo i što nas muči u životu. Članove grupe se potiče da podijele s grupom svoje iskustvo kada su se u životu osjećali uplašeno i kada su imali potrebu zaštititi se od neke opasnosti. Zaključno, kroz grupni razgovor i dijeljenje iskustva potiče se članove grupe da prepoznaju važnost zajedničkog surađivanja i međusobne podrške u prevladavanju strahova i traženju zaštite. Cilj igre je potaknuti stvaranje grupne kohezije i povjerenja između članova grupe. Predviđeno trajanje ove dramske igre je oko 20 minuta.

Nakon završetka ove aktivnosti, ovisno o iskazanim potrebama djece, planira se kratka pauza od 10 minuta. Tijekom pauze djeca se mogu okrijepiti grickalicama, vodom i sokom za osvježenje.

U drugom dijelu susreta, nakon pauze slijedi *središnja faza grupnog susreta* u kojoj se predviđa sudjelovanje članova grupe u vođenoj fantaziji s pokretom pod nazivom

„Čarobni parfem“. U ovoj dramskoj aktivnosti također istovremeno sudjeluju sva djeca. Na poziv suvoditelja na početku djeca trebaju ustati, prošetati po prostoriji te se smjestiti unutar prostora gdje god žele. Zatim jedan od suvoditelja započinje priču, odnosno opisuje zamišljeni prostor i događanja kroz koji se djeca improvizacijski kreću te pokazuju svoju uživljenost u zamišljeni svijet kroz pantomimske pokrete. Vođena fantazija glasi ovako: *„Zamislite da ste u ovom trenutku stigli s Vašom majkom u jedan neobičan dućan u kojem još nikad niste bili. U dućanu je sve prepuno šarenih boja, veselih ukrasa i prekrasno miriše. Oduševljeni ste svime što Vas okružuje! Čini Vam se da je to najljepši dućan u kojem ste ikada bili i koji igdje postoji na svijetu! Radosno hodate po dućanu, osvrćete se na sve strane te razgledavate sve te lijepe stvari, dok Vaša majka brižnim okom pazi na vas. Oduševljeni ste sa svime što vidite te želite što dulje ostati u tom dućanu, no nakon nekog vremena iznenada začujete glas majke koji Vam govori „Hajde, dođi, vrijeme je da krenemo dalje.“ Nevoljko pristajete i polako krećete prema izlazu dućana, no na tom putu pogled Vam zapne na jednoj polici s mnoštvom šarenih bočica u kojima piše „Čarobni parfem“. Čeznutljivim pogledom promatrate tu policu s parfemima. U tom trenutku do Vas i Vaše majke dolazi prodavačica, osmijehuje Vam se i pruža Vam jedan od parfema uz poruku „Slobodno uzmite, ovo su besplatni primjerci“. Oduševljeni uzimate šarenu bočicu parfema jer ste sigurni da miriše predivno. Jedva čekate doći kući i isprobati parfem prije odlaska u školu. U školi primjećujete da danas svi u razredu rado pričaju s vama, pozivaju Vas da dođete s njima pojesti užinu, komentiraju da bi voljeli da im se pridružite u igri i druženju nakon škole. Odjednom puni ste samopouzdanja, veseli Vas ova promjena te se pitate što se danas dogodilo zašto su svi prema Vama tako ljubazni te se i Vi sami osjećate tako lijepo i posebno. Iznenada se prisjetite na neobičan dućan kojeg ste danas posjetili s majkom i na čarobni parfem kojeg ste isprobali prije odlaska u školu. Pitate se je li moguće da je to zbog parfema? Zbunjeni, odlučujete poslati poruku svojoj najboljoj prijateljici i provjeriti što ona misli da se događa ...“*

Nakon završetka ove vođene fantazije, svi članovi grupe na poziv suvoditelja sjednu u krug te dobivaju mogućnost najprije ispričati svoj kraj priče, tj. reći što im je prijateljica odgovorila na njihovo pitanje. Nakon toga suvoditelj potiče razgovor o tome bi li voljeli oni imati takav čarobni parfem i zašto. Pri tome treba ostaviti

dovoljno prostora i vremena da svi članovi grupe iskažu kako su se osjećali tijekom vođene fantazije te imaju li slična iskustva vezana uz doživljaj prihvaćenosti u razredu. Također mogu se podijeliti u grupi iskustva članova kakve su obično reakcije njihovih prijatelja i druge djece u razredu kada im se nešto lijepo dogodi (npr. ako neočekivano dobiju neku lijepu stvar ili peticu iz nekog testa), jesu li drugi sumnjičavi, ljubomorni ili su im podrška u jačanju samopouzdanja i pozitivne slike o sebi... Cilj ove vježbe je poticanje osvješćivanja važnosti njegovanja pozitivne slike o sebi i izgradnje iskrenih prijateljstva u kojima ćemo jedni drugima biti pravi prijatelji i podrška. Predviđeno trajanje aktivnosti u središnjoj fazi je 25 minuta.

U posljednjem dijelu ovog grupnog susreta, u *fazi integracije* predviđa se provođenje dramske vježbe pod nazivom „Poklon“. Vježba se izvodi u paru. Na poticaj suvoditelja sva djeca trebaju ustati i lagano prošetati po prostoriji. Suvoditelji im pri tome daju uputu da zamisle da sada nose jednom svom prijatelju zamišljen poklon kojeg si je on/ona oduvijek priželjkivao/la dobiti. Nakon nekoliko minuta šetnje i pantomimskog prikaza nošenja poklona i traženja prijatelja kojem će uručiti poklon, na znak suvoditelja svi članovi grupe trebaju prikazati veseli susret dvaju prijatelja koji si međusobno izmjenjuju svoje poklone, bez verbalnog pojašnjavanja o kakvom se poklonu radi, ali s tjelesnom ekspresijom velikog iznenađenja i radosti zbor prilike da poklone svom prijatelju nešto najljepše što si je uvijek želio i da prime jednako takav poklon za sebe. Nakon što obave zadatak, sudionici trebaju u paru stati jedan do drugog u krug te kratko ispričati i usporediti kakav poklon su zamisli da poklanjaju, a što je druga strana zamislila da dobiva. Ova dramska vježba nije usmjerena samo na poticanje razvoja uvjerljivosti u dramskom izražavanju, već je primarno cilj vježbe osvješćivanje svojih i tuđih potreba te stvaranje grupne kohezije, povjerenja i povezanosti. Trajanje vježbe predviđeno je u vremenskom okviru od oko 15 minuta.

Na samom kraju grupnog susreta predviđa se provođenje evaluacije na kreativan način putem različitih okusa bombona. Djeci bi bilo ponuđeno da uzmu iz zdjelice bilo koji od ponuđenih okusa bombona. Pri tome bi ih se podsjetilo da svatko od nas voli različite okuse bombona (neki više vole slatke čokoladne bombone, neki kisele voćne bombone, a neki osvježavajuće ljute bombone). Nakon toga zamolilo bi se svakog člana grupe da kaže s kojim okusom bombona bi mogli najbolje opisati naš današnji grupni susret, jesu li zadovoljni s njime ili bi voljeli da sljedeći grupni susret ima

drugačiji okus, ako da, što bi željeli promijeniti... Predviđeno vrijeme trajanja evaluacije je oko 10 minuta. Nakon završene evaluacije suvoditelji se pozdravljaju s djecom uz podsjećanje na dogovoreni termin idućeg grupnog susreta.

Zaključno, kroz primjenu dramskih tehnika tijekom ovog grupnog susreta planira se realizacija sljedećih ciljeva u radu s djecom iz jednoroditeljskih obitelji: očekuje se da će primjena dramskih aktivnosti na grupnoj razini potaknuti stvaranje grupne kohezije, međusobne bolje povezanosti, osjećaja pripadnosti i povjerenja u članove grupe, dok se na individualnoj razini kroz ovakve oblike rada želi pomoći djeci u osvješćivanju svojih i tuđih potreba, u razvijanju komunikacijskih vještina i vještina timske suradnje, u jačanju pozitivne slike o sebi te izgradnji kvalitetnih odnosa sa vršnjacima.

7. Zaključni osvrt na aktualno stanje i preporuke za daljnju primjenu dramskih metoda u grupnom radu s djecom u Hrvatskoj

Mogućnost primjene dramskih metoda u grupnom radu s djecom i mladima prepoznata je paralelno s razvojem suvremene dramske pedagogije u zemljama engleskog govornog područja 70-tih godina prošlog stoljeća te se od tada do danas ovakve metode u okviru grupnog rada s djecom intenzivno šire po različitim krajevima svijeta, uključujući i Hrvatsku (Gruić, 2002). Dobrobiti od primjene dramskih metoda u grupnom radu s djecom ubrzo su primijećene te su naširoko prepoznate u visokorazvijenim zapadnim zemljama (Janković i sur., 2000). U Republici Hrvatskoj dramski rad s djecom se još uvijek primarno povezuje s tradicionalnim oblicima pripreme djece za izvođenje prigodnih predstava za publiku u okviru odgojno-obrazovnih ustanova, a značajno manje s primjenom dramskih metoda rada u drugim kontekstima, npr. u okviru rada različitih nevladinih udruga, u rehabilitacijskim ustanovama i slično (Janković i sur., 2000).

Proučavajući dostupnu stranu literaturu, vidljivo je da u svijetu, a posebno u Sjedinjenim Američkim Državama, postoje razni programi podrške i grupnog rada s djecom u kojima se koriste dramske tehnike. To su najčešće programi za rehabilitaciju djece koja npr. imaju oštećenja sluha ili neka druga tjelesna oštećenja te im dramske

tehnike služe kao sredstvo rehabilitacije te pomoć u učenju i uključivanju u zajednicu (Hercigonja Salamoni i Rendulić, 2017).

Kao primjer programa u kojem su korištene dramske tehnike možemo navesti i grupni savjetovališni rad s djecom koja su doživjela obiteljsko nasilje, a koji se provodio u Plymouthu u SAD-u (Jarman, 2013). U radu s ovom skupinom djece primijećene su brojne prednosti primjene dramskih tehnika te je temeljem toga razvijen „model utjelovljenja-projekcije-ulože“ u kojem se proučava u kojoj mjeri doživljena trauma djeteta utječe na djetetov fizički, psihički i kognitivni razvoj (Jarman, 2013). Osim navedenog, dramske tehnike nerijetko se koriste u okviru obiteljskih savjetovališta, no ipak puno češće s roditeljima nego s djecom (Burić, 2007).

Slično kao i u svijetu, u Hrvatskoj postoji nekoliko primjera programa u kojima se dramske tehnike koriste u rehabilitacijske svrhe i to se prvenstveno odnosi na rad s maloljetnim počiniteljima kaznenih djela (Blažeka Kokorić i sur., 2011), te na rad s djecom s različitim oštećenjima u okviru različitih ustanova za rehabilitaciju kao što je Specijalna bolnica za zaštitu djece i mladih sa neuromotornim i motoričkim smetnjama - Goljak te Centar za odgoj i obrazovanje Vinko Bek (Janković i sur., 2000). I ovdje su korisne dramske tehnike prije svega s ciljem bolje rehabilitacije korisnika i uspješnije pripreme korisnika za integraciju u zajednicu. Nažalost, kada je riječ o primjeni dramskih tehnika u grupnom savjetovališnom radu s djecom iz jednoroditeljskih obitelji, takvi programi podrške za djecu u Hrvatskoj za sad nedostaju. Postojeći programi podrške za jednoroditeljske obitelji u Hrvatskoj koje provode različite neprofitne organizacije poput Udruge za unapređenje kvalitete življenja „Let“ usmjereni su prije svega na samohrane roditelje. Primjer takvih programa su npr. „Edukacijski centar za samohrane roditelje“ i „Škola za roditelje“ te pružanje podrške samohranim roditeljima kroz „Mrežu udruga jednoroditeljskih obitelji“ (Burić, 2007). Svi navedeni programi primarno su usmjereni na samohrane roditelje, a ne na djecu koja odrastaju u jednoroditeljskim obiteljima.

Općenito, kada se u stručnoj domaćoj literaturi govori o jednoroditeljskim obiteljima, puno se veći naglasak stavlja na potrebe samohranih roditelja, dok su djeca koja žive u jednoroditeljskim obiteljima pomalo stavljena sa strane i na jedan način

zapostavljena od samih stručnjaka i provoditelja različitih programa za unaprjeđenje života jednoroditeljskih obitelji.

Navedeno bi svakako trebalo u budućnosti promijeniti te učiniti vidljivijim potrebe djece koja odrastaju u jednoroditeljskim obiteljima. Potrebno je podizati svijest u javnosti o ovoj ranjivoj skupini djece te češće provoditi istraživanja i intenzivno raditi na tome da se budući programi podrške usmjere i na djecu, a ne samo na roditelje iz jednoroditeljskih obitelji. Daljnji razvoj programa podrške namijenjenih ovoj skupini djece je izuzetno potreban u Hrvatskoj, jer broj jednoroditeljskih obitelji raste iz godine u godinu. U skladu s tim struka socijalnog rada treba učiniti dostupnijim različite modele podrške za djecu iz jednoroditeljskih obitelji, vodeći pri tome računa da stručnjaci koji rade u ovom području trebaju biti educirani za primjenu dramskih i drugih tehnika kojima mogu na adekvatan način odgovoriti na potrebe ove populacije korisnika.

8. Zaključak

Djeca su jedna od najranjivijih skupina u društvu. Kako bi djeca mogla uspješno rasti i razvijati se, važno je da imaju zadovoljene različite razvojne potrebe. Zbog različitih okolnosti djeca mogu biti tijekom svog odrastanja trajno ili privremeno odvojena od jednog roditelja te spriječena razvijati odnos privrženosti s tim roditeljem. Odrastanje djece u jednoroditeljskoj obitelji najčešće se javlja u situacijama razvoda braka ili smrti roditelja, odlaska roditelja na dugotrajno liječenje, na rad u inozemstvo, izdržavanje kazne zatvora i slično. U takvim okolnostima djeca iz jednoroditeljskih obitelji susreću se sa specifičnim teškoćama te im je često potrebna materijalna, ali i emocionalna i socijalna podrška. Kako bi se prevenirali razvojni rizici kod ove ranjive skupine djece, važno je osigurati različite izvore podrške za djecu iz jednoroditeljskih obitelji.

Kvalitetna podrška treba se bazirati na kvalitetnoj procjeni potreba. Djeca koja odrastaju u jednoroditeljskim obiteljima obično izražavaju naglašenije potrebe za sigurnošću i stabilnom strukturom, potrebe za prihvaćanjem, za pažnjom i podrškom odraslih itd. Podršku u zadovoljavanju svojih potreba djeca iz jednoroditeljskih obitelji mogu dobiti u svojoj obitelji, ali i od različitih osoba iz bliže okoline te od stručnjaka

koji rade u odgojno-obrazovnim institucijama, ustanovama socijalne skrbi, nevladinim udrugama te drugim pružateljima usluga psihosocijalne podrške u lokalnoj zajednici.

Jedan od najpoznatijih oblika podrške koju pružaju socijalni radnici i stručnjaci drugih pomažućih profesija je usluga savjetovanja. Za djecu iz jednoroditeljskih obitelji može biti izuzetno korisno uključivanje u grupni savjetovani rad jer kroz ovakav oblik podrške imaju priliku povezati se sa svojim vršnjacima s kojima dijele slična životna iskustva, izraziti svoje misli i osjećaje te doživjeti osjećaj zajedništva i grupne podrške u suočavanju s različitim životnim poteškoćama.

Grupne aktivnosti i tehnike koje se koriste u grupnom savjetovani radu s djecom trebaju biti prilagođene dobi, interesima i potrebama djece. Iskustva iz profesionalne prakse i različita istraživanja pokazuju da se u grupnom radu s djecom mogu primjenjivati različite vrste dramskih aktivnosti. Neke od najpoznatijih dramskih aktivnosti su dramske igre, vježbe i improvizacije među kojima se često koristi vođena fantazija. Sve navedene tehnike mogu se koristiti u radu s djecom iz jednoroditeljskih obitelji kako bi se potaklo djecu na ekspresiju unutarnjih doživljaja, na bolje upoznavanje sebe i povezivanje s drugim članovima te izgradnju kohezivnosti unutar grupe. Važno je za naglasiti da primjena dramskih tehnika mora biti prilagođena dobi, potrebama i emocionalnom stanju djece, ali i da mora odgovarati fazi grupnog procesa rada kako ne bi došlo do otpora u prihvaćanju sudjelovanja članova grupe u određenim dramskim aktivnostima.

Iako je dramski rad s djecom danas prilično raširen, kako i u svijetu, tako i u Hrvatskoj, još uvijek ne postoje razvijeni specijalizirani programi podrške za djecu koja odrastaju u jednoroditeljskim obiteljima koji se baziraju na grupnom savjetovani radu i primjeni dramskih metoda. S obzirom na prepoznate brojne pozitivne aspekte ovakvog načina rada s različitim drugim skupinama djece te činjenicu da je broj djece koja odrastaju u jednoroditeljskim obiteljima u porastu, u narednom periodu potrebno je dodatno razvijati ovakve oblike podrške za djecu iz jednoroditeljskih obitelji.

9. Literatura

1. Ajduković, M. (1997). *Grupni pristupi u psihosocijalnom radu*. Zagreb: Društvo za psihološku pomoć.
2. Ajduković, M., Kregar Orešković, K. i Laklija, M. (2006). Teorija privrženosti i suvremeni socijalni rad. *Ljetopis socijalnog rada*, 14(1), 59-91.
3. Aldgate, J., Jones, D.P.H., Rose, W. i Jeffery, C. (ur.) (2006). *The Developing World of the Child: Seeing the Child*. London, Philadelphia Jessica Kingsley Publishers.
4. Anđelković, V., Vidanović, S. i Hedrih, V. (2012). Povezanost percepcije važnosti potreba djece, kvalitete života i obiteljskih te poslovnih uloga. *Ljetopis socijalnog rada*, 19(2), 297-316.
5. Berc, G. (2012). Obiteljska otpornost-teorijsko utemeljenje i primjena koncepta u socijalnom radu. *Ljetopis socijalnog rada*, 19(1), 145-167.
6. Blažeka, S. (2002). Dramski odgoj u radu s djecom i mladima. U: Janković, J. i Peko, A. (ur.): *Zajedno jači 2*. Proni centar za socijalno podučavanje, Osijek – Vukovar, 83-101.
7. Blažeka Kokorić, S., Majdak, M. i Rumenović, M. (2011). Primjena odgojne drame u radu s maloljetnim počiniteljima kaznenih djela. *Kriminologija & socijalna integracija: časopis za kriminologiju, penologiju i poremećaje u ponašanju*, 19(1), 99-110.
8. Burić, H. (2007). Jednoroditeljske obitelji. *Dijete, vrtić, obitelj: Časopis za odgoj i naobrazbu predškolske djece namijenjen stručnjacima i roditeljima*, 13(50), 33-35.
9. Dobrotić, I., Pećnik, N. i Baran, J. (2015). *Potrebe roditelja i pružanje usluga roditeljima koji podižu djecu u otežanim okolnostima*. Zagreb: Udruga roditelji u akciji-RODA.
10. Eurostat (2020). How many single-parent households are there in the EU? Posjećeno 8.5.2023. na mrežnoj stranici: <https://ec.europa.eu/eurostat/en/web/products-eurostat-news/-/edn-20210601-2>
11. Grozdanić, S. (2000). Jednoroditeljske obitelji prema uzrocima njihova nastanka. *Ljetopis socijalnog rada*, 7(2), 169-182.

12. Gruić, I. (2002). *Prolaz u zamišljeni svijet: Procesna drama ili drama u nastajanju – priručnik za odgajatelje, učitelje, nastavnike i sve one koji se bave dramskih radom s djecom i mladima*. Zagreb: Golden marketing.
13. Hercigonja Salamoni, D. i Rendulić, A. (2017). Drama techniques as part of cluttering therapy according to the verbotonal method. *Logopedija*, 7(1), 24-29.
14. Hrabar, D. (1994). Prava djece u obitelji. *Revija za socijalnu politiku*, 1(3), 263-267.
15. Janković, J., Blažeka, S. i Rambousek, M. (2000). Dramske tehnike u prevenciji poremećaja u ponašanju i psihičkom funkcioniranju djece i mladih s posebnim potrebama. *Ljetopis Studijskog centra socijalnog rada*, 7(2), 197-223.
16. Jarman, S. (2013). The effectiveness of drama therapy for children who have witnessed domestic abuse. *Mental Health Practice*, 18(2), 19-24.
17. Jusić, M. (2006). Potrebe djece. *Novi Muallim*, 7(27), 51-60.
18. Konvencija o pravima djeteta (1989). Opća skupština Ujedinjenih naroda, rezolucija br. 44/25. Preuzeto 9.5.2023. s web stranice: https://www.unicef.org/croatia/sites/unicef.org.croatia/files/2019-10/Konvencija_20o_20pravima_20djeteta_full.pdf.
19. Mathes, E. W. (1981). Maslow's Hierarchy of Needs as a Guide for Living. *Journal of Humanistic Psychology*, 21(4), 69-72.
20. Medved, P. (2017). *Razvoj djece u jednoroditeljskoj obitelji*. Završni rad. Zagreb: Učiteljski fakultet.
21. Milić Babić, M. (2019). Socijalna podrška i roditeljstvo. *Socijalne teme: Časopis za pitanja socijalnog rada i srodnih znanosti*, 1(6), 13-26.
22. Nelson-Jones, R. (2007). *Praktične vještine u psihološkom savjetovanju i pomaganju*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
23. Pavlović, M. (2018). *Karakteristike i potrebe članova jednoroditeljskih obitelji: perspektiva stručnjaka u ustanovama ranog i predškolskog odgoja*. Diplomski rad. Zagreb: Filozofski fakultet.
24. Pećnik, N. i Raboteg-Šarić, Z. (2004). Neformalna i formalna podrška jednoroditeljskim i dvoroditeljskim obiteljima. *Revija za socijalnu politiku*, 12(1), 1-21.

25. Pezerović, A. i Milić Babić, M. (2016). Važnost savjetovaniškog rada s djecom izbjeglicama. *Ljetopis socijalnog rada*, 23(3), 363-380.
26. Raboteg-Šarić, Z., Pećnik, N. i Josipović, V. (2003). *Jednoroditeljske obitelji: osobni doživljaj i stavovi okoline*. Zagreb: Državni zavod za zaštitu obitelji, materinstva i mladeži.
27. Zakon o socijalnoj skrbi. *Narodne novine*, br. 18/2022.
28. Wanat, C. L. (1992). Meeting the Needs of Single-Parent Children: School and Parent Views Differ. *NASSP Bulletin*, 76(543), 43-48.
29. Wassong, A. (2020). *Emocionalni i ponašajni problemi kod djece iz jednoroditeljskih obitelji*. Diplomski rad. Zagreb: Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet.